

СЕКЦІЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

*Артем Поляков (Харків),
Лариса Полякова (Мелітополь)*

**НАЦІОНАЛЬНА ЕЛІТА В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ:
ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ**

Події останніх років доводять, що держава здатна розвиватися якщо національна управлінська еліта бере на себе відповідальність за її долю.

"Залежно від "якості еліти" – її інтелектуального, професійного і морального рівня, від її взаємозв'язку з народом – суспільство має цивілізований чи маргінальний вигляд, рухається сходами прогресу чи скочується в прірву соціально-історичних збочень", – зазначає В.Андрущенко [1, с. 358].

Еліта повинна усвідомлювати всю відповідальність за долю свого народу, нації, держави в цілому. В період революції Гідності була надія на те що до влади прийде дійсно еліта у якій буде розвинута національна свідомість, почуття патріотизму і головне – відповідальність за подальшу долю країни.

Тому, проблема дослідження функціонування національної еліти як суб'єкта державотворення є безперечно актуальною, ґрунтовного дослідження потребує вплив національної еліти на формування української державності на сучасному етапі державотворення.

Мета статті – проаналізувати особливості становлення національної еліти в сучасній Україні.

Виникнення і глибоке обґрунтування елітарних теорій в Україні пов'язане з іменами В. Липинського та Д. Донцова. На проблеми еліт звертали увагу такі вчені з української діаспори, як І. Лисяк-Рудницький, Г. Грабович, Я. Пеленський. В Україні, починаючи з 90-х років, проблемою еліт у тому чи іншому контексті займалися такі сучасні науковці, як О. Білий, Д. Видрін, С. Вовканич, Б. Гаврилишин, О. Гринів, А. Колодій, І. Курас, Б. Кухта, О. Лазоренко, В. Лизанчук, В. Литвин, В. Малахов, М. Михальченко, А. Пахарев, В.Потульницький, В. Танчер, М. Шульга, Б. Ярош.

Складним є і питання, що таке національна еліта? В сучасних умовах все гостріше постає питання, чи можна назвати еліту національною, коли вона діє не в інтересах суспільства, всіх громадян, тобто всієї політичної нації? Чи можна назвати національною ту еліту, яка розуміє свою тимчасовість перебування при владі і використовує це перебування при владі лише для власного збагачення, добре розуміючи, що її діяльність, будучи прибутковою для себе особисто, остаточно руйнує економіку і соціальну сферу суспільства, ставить під загрозу існування держави і суспільства в цілому? Чи можна назвати еліту національною, коли вона, спираючись на інстинкт власного (а не суспільного) самозбереження, тримає свої капітали за кордоном, щоб у разі небезпеки перебратися до місця знаходження своїх капіталів [6]? Чи сьогодні при владі є еліта здатна вивести країну із глибокої і політичної, і економічної кризи?

Прийнято вважати, що національна еліта – провідна, національно свідомо верства суспільства, яка метою своєї діяльності визначає побудову національної держави та реалізацію національних інтересів, несе особливу відповідальність за націє- і державотворчі завдання в конкретній історичній ситуації і найголовнішим своїм обов'язком визнає служіння народу і Батьківщині.

В Україні завжди існувала проблема національної політичної еліти, яка б була здатна розв'язувати складні завдання державотворення в конкретній історичній ситуації. В. Липинський, Д. Донцов пояснювали причини поразок національно-визвольних змагань відсутністю національної політичної еліти. Політична еліта повинна формуватися в умовах національної держави. Відсутність незалежності України не давало можливості створенню повноцінної політичної еліти. Комуністичний тоталітарний режим знищив національні прошарки для відтворення національної еліти.

Розробка елітарної теорії в українській політичній думці пов'язана з іменами Д. Донцова і В. Липинського. Д. Донцов у своєму творі "Націоналізм" виділяє "ініціативну меншість" (еліту) і "пасивного чинника нації" (народ). Він зазначає, що "ініціативна меншість" повинна не тільки формулювати певну ідею, а й мобілізувати народ на її здійснення, застосовуючи "творче насильство" меншості над більшістю. На думку Д. Донцова, для досягнення могутності нації і створення національної державності політичній еліті дозволено застосовувати будь-які засоби. Інший український дослідник цього питання В. Липинський зазначав, що процес постійного відновлення аристократії є характерною рисою історії різних часів і народів. Концепція національної аристократії В. Липинського виходить з того, що ні етнографічна маса людей як така, ні тип і характер, ні мова і окрема територія самі по собі автоматично не творять нації. Це робить активна серед цієї етнографічної маси група, що об'єднує всіх навколо політичних цінностей, на ґрунті чого формується нація [2, с. 40].

Роль правлячої політичної еліти надзвичайно важлива в будь-якій державі й особливо актуалізується на етапах становлення або трансформації. В Україні, виходячи з особливостей її історичного розвитку, традицій, низки проблем та суперечностей, що накопичилися впродовж довгого часу, сформувався власний набір чинників, які вказують на параметри правлячої політичної еліти і, звісно, потребують детальнішого аналізу.

На початку державного відродження України правляча еліта формувалася з різних прошарків колишньої номенклатури та частково – з націонал-демократичної опозиції.

Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку

Передумови формування владної політичної еліти України:

1. складні процеси розвитку політичної системи СРСР і УРСР, пов'язані з процесами переходу від стагнації до перебудови, наслідками останньої, особливо, можливостями участі широких верств суспільства в політичному процесі;

2. особливості відносин у партійно-господарській номенклатурі, особливо характер підпорядкування місцевих органів влади власному керівництву;

3. історичні традиції українського народу, регіональні особливості, що виникли внаслідок історичного розвитку окремих територій сучасної України;

4. дисидентський рух та його наслідки для політичного розвитку УРСР;

5. настрої інтелігенції, активна участь представників інтелігенції в політичному процесі.

Зважаючи на особливості історичного розвитку України, традиції, низку проблем та суперечностей, що накопичилися впродовж тривалого часу, сформувався власний набір чинників, що впливають на формування політичної культури владної еліти. Їх умовно можна звести до таких:

1. історичний, який свідчить про вплив на владну політичну еліту України наслідків її розвитку у минулі часи, головню у періоди перебування в складі інших державних утворень;

2. етнічний, який вказує на специфіку населення України, його регіональні відмінності і різні культурні орієнтації;

3. соціально-економічний, який визначає функціонування владної політичної еліти України в умовах перманентної економічної кризи, чисельних спроб проведення реформ та різкого падіння рівня життя, особливо у 1992-1995 роках;

4. свідомісно-культурний, який визначив можливість розмежування у владній політичній еліті на основі відмінностей у рівнях політичної культури та свідомості у її регіональних групах;

5. апаратно-господарський, який вказує на очевидний вплив на владну політичну еліту колишніх радянських часів, традицій бюрократизму та управлінських (підпорядкувального типу) відносин;

6. ментальний, який відображає традиції українського народу та самотність України як держави. Риси, історично притаманні українцям, сповна проявляються і у незалежній Україні [4].

На жаль, правляча еліта в Україні на початковому етапі державотворення виявилася неспроможною до швидких комплексних реформ, що стало критичним на подальших етапах.

Розвиток олігархічних структур привів до різкого майнового розшарування суспільства. В таких умовах не може зародитися повноцінна національна політична еліта, злиття політичної та економічної влади ще в середньовічній Європі вважалося небезпечним для формування та розвитку сильних центральних органів влади.

В Україні Президент вважається найвищою посадовою особою, але на сучасному історичному етапі на лідерські позиції виходять Прем'єр-міністр, лідери впливових політичних партій, лідер парламентської опозиції. Але для повноцінного формування політичної еліти необхідні певні правові умови, серед яких правові умови для політичної конкуренції, вияву різних групових інтересів на державному рівні. Для вирішення проблеми політичної еліти необхідно створити збалансовану систему державної влади з повноцінною взаємодією всіх гілок державної влади: дієвим механізмом стримувань і противаг; скасування широких привілеїв для політиків та чиновників; включення до виборчої системи регіональних політиків і фахівців, знайомих з проблемами регіонів.

Процес формування національної політичної еліти може тривати багато років. Як вважає Л.Кочубей, еліту можна визначити за двома критеріями: формальними – офіційним становищем, що його посідають певні особи, та ціннісним – суспільним авторитетом, що його здобули особи незалежно від офіційного статусу. Щодо політичної еліти за формальною ознакою – це ті хто править; ціннісною – ті, хто гідний править [3, с. 26]. Також під політичною елітою розуміють меншість суспільства, що становить собою самостійну, вищу, відносно привілейовану групу, наділену особливими психологічними, соціальними і політичними якостями, яка бере безпосередню участь у прийнятті і здійсненні рішень, пов'язаних з використанням державної влади або впливом на неї. Дослідники поділяють правлячу еліту пострадянського періоду на відкриту і тінвову. Відкрита еліта в Україні це публічні політики, які займають важливі позиції у державі: народні депутати, члени уряду, державні службовці високого рангу. Під тінвовою елітою розуміють людей, які мають сильний вплив на прийняття важливих рішень в державі завдяки своєму матеріальному становищу або неординарним особистим якостям [5, с. 222].

Таким чином, вважається що, національна еліта – це керівна верства народу, що дбає про його інтереси, а державна еліта – це керівна верства населення. В країнах пострадянського простору, особливо в Україні не вдалося сформувати на початковому етапі державну еліту з патріотів корінної нації. До влади прийшли представники радянського партійного апарату.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу / В. П. Андрущенко. – К. : ТОВ "Атлант ЮЕМСі", 2005. – 498 с.
2. Бабкіна О. В. Демократичні детермінанти трансформації українського суспільства / О. В. Бабкіна // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй. – К. : ТОВ УВПК "Екс об", 2006. – Т. 2. – С. 41–55.
3. Кочубей Л. Чому еліта безвідповідальна? / Л.Кочубей // Віче. – 2007. – №17. – С.26-28.
4. Піхун О. Особливості формування політичної культури владної еліти в Україні / О. Піхун. – електронний ресурс. Режим доступу: <http://naub.oa.edu.ua/2012/pihun-o-problemy-formuvannya-politychnoji-kultury-v-perehidnyh-suspilstvah-na-prykladi-ukrajiny/>
5. Троян С. Політична еліта України: земна боротьба за олімп // Регіональна та національна еліти: хто формує політику? // Матеріали Міжнародної наукової конференції. – Чернівці, 2002. – С.221-233.
6. Шульга М. Правляча еліта сучасної України / М.Шульга // Аналітична доповідь. – Київ. Січень. – 1998 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://i-soc.com.ua/institute/elit.pdf> 60